

„DIDŽIOSIOS KNYGOS“ PREMIJA

Zuleicha atmerkia akis

Guzel
Jachina

Alma littera

Meilė ir švelnumas pragare

Šis romanas priklauso literatūrai, kurios, regis, visiškai neliko subyrėjus TSRS. Turėjome neprilygstamą plejadą dvikultūrių rašytojų, iškilusių įvairiose imperijos tautose, bet rašiusių rusų kalba. Fazilis Iskanderis, Anatolijus Kimas, Olžasas Suleimenovas, Čingizas Aitmatovas... Šios mokyklos tradicija – nuodugnus nacionalinės medžiagos išmanymas, savo tautos meilė, sklidina orumo ir pagarbos kitų tautybių žmonėms, subtilus folkloro traktavimas. Atrodė, tęsinio jau nebus, pradingęs žemynas. Bet įvyko retas ir džiugus dalykas – atėjo nauja prozininkė, jauna totorė Guzel Yakhina, ir ramiai atsistojo į šių meistrų gretą.

Romanas „Zuleicha atmerkia akis“ – nuostabus debiutas. Jis turi svarbiausią tikros literatūros savybę – pataiko tiesiai į širdį. Pasakojimas apie pagrindinę veikėją, išbuožinimo laikų totorę valstietę, alsuoja tokiu tikrumu, tikroviškumu ir žavesiu, kurių ne taip jau dažnai pasitaiko milžiniškame pastarųjų dešimtmečių prozos sraute.

Šiek tiek kinematografiškas stilius sustiprina veiksmo dramatiškumą ir paveikslų ryškumą, o publicistiniai motyvai ne tik nedarko pasakojimo, bet, priešingai, tampa romano pranašumais. Autorė gražina skaitytoją prie tikslios išvalgos, subtilios psichologijos, o svarbiausia – prie meilės, be kurios net talentingiausi rašytojai virsta šaltais epochos ligų registruotojais. Frazė „moteriška literatūra“

turi niekinamą atspalvį – daugiausia iš kritikų vyrų malonės. Tačiau moterys tik dvidešimtame amžiuje įvaldė profesijas, kurios iki tol laikytos vyriškomis: gydytojų, mokslininkų, rašytojų. Prastų romanų per visą žanro egzistavimą vyrai parašė šimteriopai daugiau negu moterys, to nepaneigsi. Be jokios abejonės, Guzel Yakhinos romanas moteriškas. Apie moters stiprybę ir silpnumą, apie šventą motinystę ne angliško dvaro, o priverstinių darbų lagerio fone – pragariškame rezervate, sumanytame vieno didžiausių žmonijos piktadarių. Ir man tebėra mįslė, kaip jaunajai autorei pavyko sukurti tokį galingą kūrinį, šlovinantį meilę ir švelnumą pragare... Nuoširdžiai sveikinu autorę puikios premjeros proga, o skaitytojus – sulaukus įstabios prozos. Įspūdingas startas.

Liudmila Ulickaja

Pirmoji dalis

Šlapia višta

Viena diena

Zuleicha atmerkia akis. Tamsu kaip rūsyje. Anapus plonos užuolaidos mieguistai švykštauja žąsys. Metinis kumeliukas plekši lūpomis ieškodamas motinos tešmens. Už langelio ties galvūgaliu – dusli sausio pūgos dejonė. Bet pro plyšius nepučia – dėkui Murtazai, užpakulojo langus iki šalčių. Murtaza – geras šeimininkas. Ir jai geras vyras. Jis skardžiai ir sveikatingai knarkia savo pusėje. Miegok kiekiau, prieš auštant – pats gardžiausias miegas.

Laikas. Visagalis Alache, padėk įvykdyti, ką sumaniau, – tegul niekas nepabunda.

Zuleicha be garso nuleidžia ant grindų vieną basą koją, kitą, atsiremia į krosnį ir atsistoja. Per naktį krosnis ataušo, šiluma išėjo, pėdas nutvilko šaltos grindys. Apsiauti nevalia – veltiniais *kota* tyliai nepaeisi, kuri nors lenta vis tiek girgžtelės. Nieko, Zuleicha pakentės. Prisilaikydama grublėto krosnies šono slenka prie moterų pusės durų. Čia siaura ir ankšta, bet ji prisimena kiekvieną kertelę, kiekvieną iškyšą – pusę gyvenimo švytuoja kaip švytuoklė, kiauras dienas: nuo katilo – į vyrų pusę su sklidinomis ir karštomis pialomis, iš vyrų pusės – atgal su tuščiomis ir atšalusiomis.

Kiek metų ji ištekėjusi? Penkiolika iš savo trisdešimties? Tikriausiai netgi daugiau negu pusę gyvenimo. Reikės paklausti Murtazą, kai bus gerai nusiteikęs, tegul paskaičiuoja.

Kad tik neužkliūčiau už patiesalo. Neatsitrenkčiau basa koja į kaustytą skrynią pasienyje. Peržengčiau girgždančią lentą ties krosnies linkiu. Be garso šmurkštelėčiau už perkelinės *čiaršau*, perskiriančios pirkią į vyrų ir moterų pušes... Štai ir durys čia pat.

Murtazos knarkimas artėja. Miegok, miegok, vardan Alacho. Žmona neturi slapstytis nuo vyro, bet ką padarysi – prisieina.

Dabar svarbiausia – neišbudinti gyvulių. Paprastai jie būna žiemos kūtėje, bet per didžiausius šalčius Murtaza liepia jaunikius ir paukščius paimti į pirkią. Žąsys nekruta, o kumeliukas kaukštelėjo kanopa, krestelėjo galvą – pakirudo, velniūkštis. Bus geras arkllys, klusus. Ji iškiša ranką už užuolaidos, paliečia mašastines prusnas: nusiramink, savi. Tas dėkingai baksnoja šnirpšlėmis delną – pripažino. Zuleicha nusivalo šlapius pirštus į apatinius marškinius ir tyliai stumteli petimi duris. Žiemai apmuštos veltiniu durys sunkiai veriasi, pro plyšį įsiveržia dygus šalčio debesis. Vienu žingsniu ji peržengia aukštą slenkstį – tik to betrukė, kad kaip tik dabar jį užmintų ir pažadintų piktas dvasias, tfu tfu! – ir atsiduria priemenėje. Priveria duris, atsišlieja į jas.

Garbė Alachui, dalis kelio įveikta.

Priemenėje kaip lauke – šaltis žnaibo odą, marškiniai nešildo. Ledinio oro srovelės pro grindų plyšius kapoja padus. Bet šitai nebaisu.

Baisumas – už durų prieš akis.

Ubyrly karčyk – Vampyrė. Zuleicha ją sau taip vadina. Garbė Aukščiausiajam, anyta negyvena kartu su jais. Murtazos troba erdvi, dviejų galų, atskirtų priemene. Tą dieną, kai keturiasdešimt penkerių Murtaza parsivedė penkiolikinę Zuleichą, Vampyrė, nutaisiusi kankinės miną, pati pervilko į seklyčią baisybę savo skrynių, ryšulių, indų ir ją visą užgriozdė. „Neliesk!“ – užriko ant sūnaus, kai tas norėjo padėti jai persikraustyti. Ir nekalbėjo su juo du mėnesius.

Tais pačiais metais pradėjo sparčiai ir beviltiškai akti, po kiek laiko – kursti. Po poros metų buvo akla ir kurčia kaip akmuo. Tačiau dabar šnekėdavo daug, nenuitildysi.

Niekas nežinojo, kiek jai iš tikrųjų metų. Ji tvirtino, jog šimtas. Neseniai Murtaza sėdo skaičiuoti, ilgai sėdėjo – ir pranešė: motina neklusta, jai tikrai apie šimtą metų. Jis buvo vėlyvas vaikas, o dabar jau ir pats beveik senis.

Įprastai Vampyrė pabunda anksčiau už visus ir išneša į priemenę savo stropiai saugomą brangenybę – dailų pieno baltumo porceliano naktipuodį su švelniai melsvomis rugiagėlėmis ant šono ir įmantriu dangčiu (Murtaza kadaise jį parvežė dovanų iš Kazanės). Zuleichos pareiga – išlėkti anytai pašaukus, išpilti brangujį indą ir atsargiai išplauti, tai pirmutinis darbas prieš kuriant krosnį, užminkant tešlą ir išvedant karvę į kaimenę. Vargas jai, jeigu pramiegos šį signalą keltis. Per penkiolika metų Zuleicha pramigo du kartus – ir uždraudė sau prisiminti, kas buvo po to.

Kol kas už durų tylu. Nagi, Zuleicha, šlapia višta, pakubėk. Šlapia višta, *žebegian tavyk*, ją pirmą sykį pavadino Vampyrė. Zuleicha nepajuto, kaip po kiek laiko ir pati ėmė save taip pravardžiuoti.

Ji slenka priemenės galan, prie laiptų į palėpę. Apčiuo-
pia glotniai nuobliuotus turėklus. Laiptai statūs, įšalusios
lentelės kartkartėmis vos girdimai aičioja. Iš viršaus dvelkia
šaltu medžiu, sušalusiomis dulkėmis, sudžiūvusiais žoly-
nais ir silpnu sūdytos žąsienos aromatu. Zuleicha lipa – pū-
gos staugimas priartėja, vėjas daužo stogą ir kaukia kertėse.

Palėpėje nutaria ropoti keturpėsčia – einant lentos braš-
kėtų tiesiai virš miegančio Murtazos galvos. O šliaužte pras-
muks, juk lengva kaip plunksnelė, Murtaza viena ranka ją pa-
kelia, lyg avį. Ji užsikelia naktinius marškinius ant krūtinės,
kad neišsiteptų dulkėse, susuka, galą įsikanda – ir apgraibo-
mis slenka tarp dežių, pintinių, medinių rakandų, atsargiai
peršliaužia skersines sijas. Įsibeda kakta į sieną. Pagaliau.

Pasikelia, pasižiūri pro mažą palėpės langelį. Tamsiai pilkoje priešaušrio migloje vos įžvelgia užpustytas gimtojo Julbašo trobas. Murtaza kartą suskaičiavo – susidarė per du šimtus kiemų. Didelis kaimas, nieko nepasakysi. Kelias per jį, dailiai vingiuodamas, kaip upė nuteka už horizonto. Kai kuriuose namuose jau išsižiebė žiburiai. Greičiau, Zuleicha.

Ji atsistoja, pasistiebia. Į delną gula kažkas sunkus, slidus, grublėtas – sūdyta žąsis. Pilvas bemat sudreba, reikliai urzgia. Ne, žąsies negalima imti. Paleidžia ją, ieško toliau. Štai! Į kairę nuo palėpės langelio karo didelės ir sunkios, šaltyje sukietėjusios juostos, nuo kurių sklinda vaisių kvapas. Obuolių sūris. Gerai išvirtas krosnyje, tvarkingai iškočiotas ant plačių lentų, rūpestingai išdžiovintas ant stogo, sugėręs karštą rugpjūčio saulę ir vėsius rugsėjo vėjus. Galima atsikąsti po trupučiuką ir ilgai čiulpti voliojant gomuriu šiurkštų rūgštoką kąsnelį, o galima prisikimšti burną ir kramtyti, kramtyti stangrią masę išspjaunant į delną retkarčiais pasi-taikančias sėkleles... Burna iškart pritvinsta seilių.

Zuleicha nutraukia nuo virvės porą juostų, kietai susuka ir pasikiša po pažastimi. Perbraukia delnu per kabančias – daug, dar daug liko. Murtaza neturėtų pastebėti.

Dabar – atgalios.

Atsiklaupusi ji šliaužia prie laiptų. Sūrio ritinys trukdo greitai judėti. Ir kaip nesakysi, kad šlapia višta, – nesusiprotėjo pasiimti kokio maišelio. Laiptais žengia lėtai: kojų nejaučia – sustiro, užtirpusias pėdas prisieina statyti skiausčiai. Pasiėkus paskutinę pakopą, durys Vampyrės pusėje triukšmingai atsidaro ir juodoje angoje išnyra šviesus, vos išsiskiriantis siluetas. Į grindis kaukši sunki lazda.

– Kas nors yra? – storu vyrišku balsu klausia Vampyrė tamsą.

Zuleicha apmiršta. Širdis daužosi, pilvas susitraukia į ledinį kumštį. Nespėjo... Sūris po pažastimi atšildamas minkštėja.

Vampyrė žengia žingsnį artyn. Per penkiolika aklumo metų ji išmoko namus atmintinai – juda juose tvirtai, laisvai.

Zuleicha užlekia porą laiptelių aukščiau, stipriai alkūne spausdama prie šono suminkštėjusį sūrį.

Senė sukioja smakrą vienon pusėn, kiton. Negirdi juk nieko, nemato – bet jaučia, sena ragana. Nebūtų Vampyrė. Lazda trinksi skardžiai – artyn, artyn. Ai, prikels Murtazą...

Zuleicha užšoka dar kelis laiptelius aukščiau, spaudžiasi prie turėklų, laižo sukepusias lūpas.

Baltas siluetas sustoja prie laiptų. Girdėti, kaip senė uodžia garsiai traukdama šnervėmis orą. Zuleicha pakelia delnus prie nosies – taip ir yra, kvepia žąsiena ir obuoliais. Staiga Vampyrė vikriai šasteli ir iš peties tvoja ilga lazda per laiptų pakopas, tarsi perkirsdama jas kardu. Lazdos galas prašvilpia kažkur visai arti, skambiai žiebia į lentą gal per pusę piršto nuo Zuleichos basos pėdos. Kūnas silpsta, teka laipteliais kaip tešla. Jei senoji ragana dar kartą trenks... Vampyrė murma kažką nesuprantama, atitraukia lazdą. Dusliai barkšteli tamsoje naktipuodis.

– Zuleicha! – šaižiai šaukia Vampyrė sūnui priklausančiam trobos galui.

Rytas namuose visada prasideda šitaip.

Zuleicha perdžiūvusia gerkle nuryja kietą seilių gumulą. Nejaugi laimingai baigėsi? Atsargiai kilnodama kojas nusliuogia laiptais. Lukteli.

– Zuleichaaa!

Dabar – tikrai laikas. Trečią kartą kartoti anything nemėgsta.

– Lekiu, lekiu, mama!

Zuleicha pripuola prie Vampyrės, paima iš jos rankų sunkų, šiltai aprasojusį puodą, kaip daro kiekvieną dieną.

– Prisistatei, šlapia višta, – burba toji. – Tik miegot ir žinai, tingine...

Murtaza tikriausiai pabudo nuo triukšmo, gali išeiti į priemenę. Zuleicha suspaudžia po pažastimi obuolių sūrį

(kad tik nepamesčiau lauke!), apgraibom įsistoja į pirmus pakliuvusius veltinius ir iššoka pro duris. Pūga daužo krūtinę, kietai spaudžia į savo kumštį, bandydama atplėšti nuo žemės. Marškiniai išsipučia kaip varpas. Per naktį priebutis pavirto pusnimi – Zuleicha lipa žemyn vos nuspėdama kojomis laiptelius. Prasmėgdama kone iki kelių brenda išvietėn. Grumiasi su durimis, kol jas atidaro prieš vėją. Šliūkšteli puodą į apledėjusią skylę. Kai grįžta trobon, Vampyrės jau nėra – grįžo į savo seklyčią.

Tarpdury pasitinka apsnūdęs Murtaza, rankoje žibalinė lempa. Gauruoti antakiai sutraukti, raukšlės nuo miego įmygtuose skuostuose gilios, lyg peiliu įrėžtos.

– Pakvaišai, moterie? Į pūgą – nuoga.

– Aš tik mamos puodą išnešiau – ir atgal...

– Vėl nori pusę žiemos sirgdama prasivolioti? Ir visus namus užversti man?

– Ką tu, Murtaza! Kad aš nė kiek nesusalau. Žiūrėk!

Zuleicha tiesia jam ryškiai raudonus delnus, kietai spausdama alkūnes prie pusiaujo – po pažastimi gunkso sūris. Ar nekyšo iš po marškinių? Audeklas sušlapo sniege, limpa prie kūno.

Bet Murtaza pyksta, į ją nė nežiūri. Nusispjauna į šalį, išskėstu delnu glosto skustą galvą, akėja susivėlusią barzdą.

– Einam valgyti. O kai nuvalysi kiemą – ruoškis. Važiuosime malkų.

Zuleicha žemai linksi ir sprunka už *čiaršau*.

Pavyko. Jai pavyko! Va jum ir Zuleicha, va jum ir šlapia višta! Štai jos laimikis: du suniurkyti, susisukę, sulipę gardžiausio obuolių sūrio lapai. Ar pasiseks nunešti šiandien? Ir kur tokį turtą paslėpti? Namie laikyti negalima: likusi viena Vampyrė rausiasi po jų daiktus. Reikės nešiotis. Aišku, pavojinga. Tačiau šiandien Alachas, regis, jos pusėje – turėtų pasisekti.